

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

مشروح مذاکرات شورای فقهی بانک مرکزی

یکصد و پانزدهمین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۰۹/۱۴

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

زمستان ۱۴۰۳

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران، بلوار میرداماد، شماره ۱۹۸

تلفن: ۳۹۹۵۱ (+۹۸۲۱)

وب سایت: www.cbi.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش	شماره گزارش: ۱۴۰۳/۱۱/۹۶/۱۱۵/۱
عنوان گزارش: مشروح مذاکرات شورای فقهی بانک مرکزی* یکصد و پانزدهمین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۰۹/۱۴	
واژگان کلیدی: شورای فقهی، بانکداری اسلامی، اوراق بهادار، بدهی دولت، توزیع سود.	
تاریخ انتشار گزارش: زمستان ۱۴۰۳	

* بر اساس بند «ر» ماده (۱۸) قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی موظف است مشروح مذاکرات و مصوبات شورای فقهی را بر پایگاه اطلاع‌رسانی خود قرار دهد و برای عموم منتشر نماید. بر این اساس، اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی اقدام به تهیه و تدوین این گزارش نموده است. لازم به ذکر است مصوبات شورای فقهی پس از ابلاغ توسط بانک مرکزی اجرایی می‌گردد.

استفاده از مطالب این سند با ذکر منبع بلامانع است.

فهرست

- ۴..... اسامی حاضرین در جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط)
- مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع اول: اوراق بهادارسازی مطالبات حسابرسی شده موسسات اعتباری از دولت و شرکت‌های دولتی.....۵
- مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع دوم: عدم توزیع سود فروش سرمایه‌گذاری در سهام بین سپرده‌گذاران و سهامداران و صرفاً افزایش سرمایه از محل آن.....۸

اسامی حاضرین در جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط) ^۱

۱. آیت الله غلامرضا مصباحی مقدم (ریاست شورای فقهی)
۲. آیت الله علیرضا اسلامیان (عضو شورای فقهی)
۳. حجت الاسلام والمسلمین مجید رضایی دوانی (نایب رئیس شورای فقهی)
۴. حجت الاسلام والمسلمین باقری بنابی (عضو شورای فقهی)
۵. آقای دکتر اصغر ابوالحسنی (قائم مقام بانک مرکزی و عضو شورای فقهی)
۶. آقای دکتر عباس عرب‌مازار (عضو شورای فقهی)
۷. آقای دکتر سید محمدرضا حسینی‌پور (دستیار ویژه قائم مقام بانک مرکزی)
۸. آقای دکتر سید علی اکبر میرعمادی (مدیر اداره تدوین رویه‌های حسابداری بانک مرکزی)
۹. خانم دکتر الهام چیت‌سازان (مدیر اداره مطالعات و مقررات بانکی بانک مرکزی)
۱۰. آقای دکتر حسین میثمی (مدیر اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیر شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۱. آقای علی خاتمی (سرپرست معاونت مرکز مدیریت بدهی‌ها و روابط مالی دولت خزانه‌داری کل کشور)
۱۲. آقای مهدی کاظمیان (معاون اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۳. آقای محمد حسین شمشیری (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۴. آقای علی نظری (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۵. آقای محمدحسین منصوری (کارشناس گروه اداره مطالعات و مقررات بانکی بانک مرکزی)
۱۶. خانم مریم بیدخوری (محقق اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۱۷. آقای کوروش بروچی (محقق اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)

^۱ از اعضای محترم شورای فقهی بانک مرکزی آقایان آیت الله واعظی، دکتر محمدپور، دکتر افشار و دکتر خورسندیان در این جلسه حضور نداشتند.

مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع اول: «اوراق بهادار سازی مطالبات حسابرسی شده مؤسسات

اعتباری از دولت و شرکتهای دولتی»

تلاوت آیاتی چند از قرآن مجید

میثمی: با عرض تسلیت به مناسبت شهادت حضرت زهرا سلام الله علیها، جلسه ۱۱۵ شورای فقهی را آغاز می‌کنیم.

در نامه خزانه‌داری کل کشور در خصوص بند ب ماه ۱۰ قانون برنامه پنج ساله هفتم پیشرفت، اجرای آیین‌نامه «اوراق بهادار سازی مطالبات حسابرسی شده مؤسسات اعتباری از دولت» مطرح شده است و مصوبه هیئت وزیران مورخ ۱۴۰۳/۰۸/۰۲ مقرر نموده که بانک مرکزی ظرف یک هفته از ابلاغ آیین‌نامه یاد شده، عقود مورد تأیید فقهی را اعلام نماید.

خاتمی: پیشتر مصوبه اسناد خزانه کوپن‌دار را از شورای فقهی دریافت کردیم و اکنون این فرصت را مغتنم شمردیم تا در مورد عقود مرتبط با آن رهنمودهایی ارائه فرمایید. قبلاً در شبکه بانکی برای استفاده از ظرفیت‌هایی غیر از اسناد خزانه، از عقود اجاره استفاده می‌شد؛ اما از منظر قوانین و مقررات باید بررسی‌هایی درباره آن صورت می‌گرفت. بنابراین، موضوع را جهت طرح در شورای فقهی ارسال نمودیم.

مصباحی مقدم: چه بدهی‌هایی را می‌خواهید تبدیل کنید؟

خاتمی: بدهی‌های دولت به شبکه بانکی شامل بدهی‌هایی است که با استقراض از بانک مرکزی به وجود آمده و هنوز تسویه نشده است. بدهی به بانک مرکزی به معنای بدهی دولت به خود دولت است، در حالی که بدهی به بانک‌ها به این معناست که دولت منابع مردم را قرض گرفته و به بانک‌ها بدهکار شده است. در حال حاضر، اولویت با اوراق بهادار سازی بدهی‌های دولت به بانک‌ها است.

رضایی: بانک‌ها به دولت کمک نمی‌کنند و حتی ناچارند که از بانک مرکزی وام بگیرند و یا به وام‌های بین بانکی روی آورند. آقای خاتمی توضیح دهند که آیا رقم بدهی‌های برخی از شرکتهای دولتی را می‌توانیم داشته باشیم؟

ابوالحسنی: در برنامه هفتم، هدف این بود که دولت بدهی‌های خود به نظام بانکی را (که شامل بدهی به بانک مرکزی نیز می‌شود) تسویه کند تا بانک‌ها به حالت عادی برگردند و فعالیت‌های اقتصادی آغاز شود. در واقع، دولت باید بدهی‌های خود را پرداخت کند تا فعالیت بخش خصوصی که در حال حاضر متوقف شده، از سر گرفته شود.

در آیین‌نامه ذکر شده که دولت باید بدهی‌های قطعی و حسابرسی شده‌اش را پرداخت کند. ما به جزئیات تخصصی این موضوع کاری نداریم، اما به نظر من اگر شورای فقهی بخواهد در این زمینه تصمیم‌گیری کند، باید منبع بدهی‌ها و چگونگی ایجاد آنها روشن شود، زیرا برخی از بدهی‌ها در قالب اوراق مشارکت هستند. برای مثال شرکت بازرگانی دولتی (جی‌تی‌سی) باید خرید کند و تسهیلاتی ارائه دهد. باید روشن شود، نوع عقدی که برای این تسهیلات استفاده شده چیست؟ و آیا شورای فقهی می‌تواند تعیین کند که چه اوراقی را بپذیرد یا خیر؟ مثلاً چنانچه دولت بخواهد به ناوایی‌ها یارانه بدهد، ممکن است

بانک عامل بخواهد بخشی از هزینه نان را از مشتریان خود بگیرد و بخشی از آن را از دولت. در این حالت این نظام بانکی است که باید به دولت اعلام کند چه نوع عقدی برای این کار مناسب است. آیا می‌توان همه این موارد را با یک عقد مدیریت کرد یا بستگی به شرایط دارد؟ این مسائل هنوز به طور کامل روشن نشده است.

آقای دکتر اکرمی، طی نامه‌ای اعلام کرده‌اند که دولت خواستار آن است که نظام بانکی نوع عقد را مشخص کند. بنابراین، چنانچه شورای فقهی نیازی به اطلاع از جزئیات ندارد، یک عقد کلی معرفی شود و جزئیات آن در اجرا تعیین شود. اما چنانچه در نظر است، شورای فقهی به شکل دقیق‌تری وارد این موضوع گردد، باید جزئیات بیشتری ارائه شود. آیا می‌توان ادعا کرد که برای نمونه، اسناد خزانه اسلامی برای موارد گوناگون قابل استفاده است؟

میثمی: عناوین عقود قابل استفاده که در قانون ذکر شده و مورد تأکید قرار گرفته است را به صورت فهرست‌وار اعلام می‌کنیم. هر یک از نهادها که تمایل دارند از این عناوین استفاده کنند، باید مدل عملیاتی پیشنهادی خود را برای دبیرخانه ارسال کنند تا شورای فقهی مجدداً درباره آن تصمیم‌گیری نماید. مشابه آنچه در مورد اسناد خزانه انجام شد و توسط هیئت وزیران به تصویب رسید.

مصباحی‌مقدم: قانون از زمان وصول نامه توسط دبیرخانه مهلت ۱۰ روزه تعیین نموده است. لطفاً توجه داشته باشید که این ابزار جدید باید به دقت بررسی شود.

خاتمی: فرض کنید دولت بابت تسهیلاتی که از شبکه بانکی دریافت کرده، مثلاً بابت خرید تضمینی گندم بدهکار است و این بدهی دولت که مطالبات بانک‌ها محسوب می‌شود، قابلیت ابزارسازی دارد.

مصباحی‌مقدم: مسئله اصلی بدهی‌های دولت به بانک‌هاست، چه بانک‌های دولتی و چه خصوصی. این بدهی‌ها باید به طور قطعی مشخص شوند و شورای فقهی باید بر روی آنها تمرکز کند. این بدهی‌ها منابع مالی مردم را شامل می‌شود و اگر دولت بخواهد می‌تواند از طریق عقد بیع دین (اسناد خزانه) به پرداخت آنها اقدام کند.

عرب‌مازار: این بدهی مربوط به سال‌های متوالی است و سؤالات زیادی از ده‌ها سال پیش وجود دارد. هر چه اتفاق افتاده، آنها نتوانسته‌اند این بدهی را پرداخت کنند و از آنجا که دولت ضامن بوده، اکنون این بدهی به عهده دولت است. دولت نیز تمام بدهی‌هایی که بانک‌ها ادعا می‌کنند را نپذیرفته و در مورد آنها بحث‌هایی انجام داده است و مثلاً ۴۰ یا ۵۰ درصد از آن بدهی را قبول کرده است. بنابراین، بدون آنکه پولی پرداخت کند، اسنادی در اختیار شما قرار می‌دهد. این اسناد نشان‌دهنده آن است که این بدهی از عهده شما برداشته شده. اما سود این اوراق چیست؟ این سود در واقع تفاوت قیمت روز و قیمت اسمی روی برگه‌هاست که در بازار تنظیم می‌شود.

میرعمادی: قبلاً با کمیته فقهی بورس در این مورد گفت‌وگو کرده‌ایم که منابع مالی مردم باید در اولویت قرار گیرد. قانون عملیات نیز این موضوع را الزامی نموده است. در مورد اوراق بهادارسازی مطالبات حسابرسی شده از دولت و شرکت‌ها،

این کار مجاز است، اما جزئیات و مدل عملیاتی استفاده از این عقد باید دوباره به تأیید شورای فقهی برسد. اگر سابقه‌ای وجود دارد، لطفاً الگوهای قبلی را برای توافق روی آن در دسترس قرار دهید.

باید اشاره کنم که در استخراج منابع بانکها، سهم متعلق به مردم غالب است و درصد کمی از منابع بانکها متعلق به سهامداران می‌شود. به ویژه بانکهای دولتی اینطور هستند. این مسئله به منابع مشاع بین سپرده‌های مردم و سهم بانک مربوط می‌شود و سهم بانکها معمولاً کمتر از ده درصد است. در تسهیلات‌دهی بانکها منابع و سپرده‌های مردم باید در اولویت قرار گیرد.

مصباحی مقدم: جمع‌بندی مباحث آن است که استفاده از بیع دین در رابطه با مطالبات واقعی بانکها از دولت و شرکت‌های دولتی، مجاز است.

مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع دوم: «عدم توزیع سود فروش سرمایه‌گذاری در سهام بین سپرده‌گذاران و سهامداران و صرفاً افزایش سرمایه از محل آن»

میثمی: مورد بعدی موضوع عدم توزیع سود حاصل از فروش سرمایه‌گذاری در سهام بین سپرده‌گذاران است؛ که چند مرتبه در شورا مطرح شده است. بحث را درباره توزیع سود فروش سرمایه‌گذاری در سهام ادامه می‌دهیم. در جلسه گذشته تا بند سه پیش رفتیم و ادامه بحث را از بند سه آغاز می‌کنیم.

منصوری: در بند سه مصوبه شورای محترم فقهی آمده است که سپرده‌گذارانی که در سال ۱۳۹۹ سپرده‌گذاری کرده‌اند یا سپرده‌گذاری آنها در این سال ادامه داشته، از سود فروش سهام بهره‌مند خواهند شد. ما در مورد بند سه و همچنین، بند چهار اشاره کردیم که این موضوع در حال حاضر اجرایی شده است و از طریق دستورالعمل سود مشاع پیگیری می‌شود. افرادی که در سال ۱۳۹۹ سپرده‌گذاری کرده‌اند، باید بدانند که موضوع مشاع، هر سال به طور جدی مطرح می‌شود. در ابتدای هر سال منابع مشاع، بین بانک و سپرده‌گذاران تقسیم می‌شود. همچنین، مصارفی وجود دارد که از منابع سپرده‌گذاران در آن سال استفاده شده، زیرا تسویه حساب‌های قبلی انجام شده است.

مصباحی‌مقدم: سؤالی که از ما شده این است که آیا بانک‌ها از منابع مردم اقدام به خرید سهام کرده‌اند؟ و این سهام طی یکسال ارزشمند شده است؟ بعضی بانک‌ها در نظر دارند این سود بالاتر را جزو منابع بانک محاسبه کنند؛ که گفتیم خلاف شرع است. چون با ضایع شدن حقوق مردم سود زیاد می‌شود و حق مردم است که از آن بهره‌مند شوند. بنابراین بانک‌ها باید مال صاحب حق را به او برسانند.

چیت‌سازان: آیا پولی که متعلق به یک فرد است، می‌تواند به سپرده‌گذاری که از محل سپرده او این سهام خریداری شده، تعلق گیرد؟ آیا منطقی است که امروز سپرده‌گذار را در نظر بگیریم و اصلاً به سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ توجه نکنیم؟ امروز این دارایی با قیمت بالاتری فروخته می‌شود. آیا درست است که امروز این پول را به سپرده‌گذار فعلی بدهیم یا خیر؟

رضایی: فرض کنید سال گذشته، بنده سپرده‌گذاری کردم و با پول خودم و دیگران، کالایی خریداری شده است. از کجا این پول تأمین می‌شود؟ از سپرده‌گذاری جدید. آیا شما راضی هستید که از دیگران پول بگیریم و به شما بدهیم؟ من در آن زمان در خرید کالا شریک بودم، حالا نفر جدیدی به عنوان سپرده‌گذار آمده است. اگر بانک تا پایان سال دارایی را نفروخته باشد، دوباره من سود علی‌الحساب می‌گیرم و به کار خود ادامه می‌دهم.

میرعمادی: مصوبه شورای پول و اعتبار فضایی را ایجاد کرده که اگر این سودها از بانک خارج شود و به سپرده‌گذاران پرداخت شود، سلامت بانک به خطر می‌افتد. برخی از بانک‌ها چند سال سود علی‌الحسابی بیشتر از سود قطعی پرداخت کردند و دلیلشان این بود که از محل منابع سهامدار به سپرده‌گذار هبه کرده‌ایم؛ لذا درخواست داشته‌اند تا اجازه داده شود کسری‌های گذشته از این طریق پرداخت شود.

سرمایه‌گذاری‌ها به طور کلی بلندمدت هستند و در سود و زیان جامع ثبت می‌شوند، اما به عنوان مازاد تقسیم نمی‌شوند. همچنین، سود حاصل از فروش این سرمایه‌گذاری‌ها نیز وجود دارد. سود دومی که به آن اشاره می‌کنم، ممکن است مربوط به یک دوره مالی باشد که سپرده‌گذاران در آن سهمیه بوده‌اند، اما به دلیل قواعد حسابداری، نمی‌توانستیم آن را به عنوان سود قطعی شناسایی کنیم. بنابراین، این سود به عنوان یکی از اقلام حقوق صاحبان سهام ثبت شده است.

شناسایی این سود زمانی انجام می‌شود که سرمایه‌گذاری واگذار شده یا به فروش رسیده باشد و این شناسایی لزوماً با دوره مالی که سپرده‌گذاران در آن نقش داشته‌اند، هم‌زمان نیست. به عبارت دیگر، سپرده‌گذاران در ایجاد این سود نقش داشته‌اند، اما تحقق آن ممکن است مربوط به دوره‌ای دیگر باشد. در دوره‌ای که سپرده‌گذاران نقش داشتند، سود علی‌الحساب بیشتری پرداخت و سود قطعی کمتری شناسایی شده است، در حالی که تحقق کامل سود ممکن است دو سال بعد اتفاق بیفتد. به عنوان مثال، اگر سال ۱۴۰۱ را در نظر بگیریم، سپرده‌گذاران در این سود نقشی نداشتند، در حالی که سپرده‌گذاری در سال ۱۳۹۹ انجام شده بود.

اسلامیان: زمانی که موضوع مازاد مورد بحث قرار می‌گیرد، برخی سؤالات مطرح می‌شود. سؤال من این است که مازادی که ارائه می‌شود، به چه عنوانی است؟ آیا حق داریم مازاد را کاهش دهیم؟ اگر سرمایه‌گذار مازاد را دریافت کرده باشد، نمی‌توانیم آن را کاهش دهیم؟

سؤال دیگری که مطرح می‌شود این است که اگر در پایان سال، فردی با سود علی‌الحساب تسویه کند، اما سهم او به مراتب بیشتر باشد، آیا در صورت فروش در آن زمان، سود اضافی به او تعلق می‌گیرد یا خیر؟ فرض کنیم که این اتفاق بیفتد، سؤال من این است که: قیمت بر اساس همان علی‌الحساب تسویه می‌شود؟ در واقع، اگر شما در روز اول اسفند می‌توانستید بفروشید اما این کار را نکردید، آن سودی که هنوز به فروش نرفته (اما وجود داشته)، متعلق به چه کسی است؟ بایستی این موضوع را بررسی کنیم.

میرعمادی: استاندارد شماره ۱۵ حسابداری، این سرمایه‌گذاری‌ها را به دو بخش کوتاه‌مدت و بلندمدت تقسیم می‌کند. این سرمایه‌گذاری‌ها در همان دوره انجام شده و محاسبات آن صورت گرفته است. حتی اگر به فروش نرفته باشد، در مورد سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت چنین قاعده‌ای وجود ندارد. در سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت، اگر افزایش قیمتی رخ دهد، مازاد به سود و زیان دوره اضافه می‌شود تا زمانی که دارایی واگذار گردد. چرا که ممکن است سال بعد به دلیل نوسانات اقتصادی، قیمت کاهش یابد. فرض کنید که بهای تمام شده یک دارایی ۱۰۰ واحد بوده و ما آن را به قیمت ۱۵۰ واحد فروخته‌ایم. در این صورت، تفاوت ۵۰ واحدی ناشی از افزایش ارزش دارایی است که فقط برای سال جاری لحاظ می‌شود. در این میان، سپرده‌گذارانی که در طول پنج سال در این سرمایه‌گذاری سهم داشته‌اند، ممکن است نادیده گرفته شوند. به عبارت دیگر، برخی از سپرده‌گذاران ممکن است در سال اول سپرده‌گذاری کرده و سپس خارج شده باشند و یا در سال دوم وارد شده و پس از یک سال خارج شده باشند. خانم دکتر چیت‌سازان به این نکته اشاره کردند که باید به مبلغ و مدت زمان سپرده‌گذاری توجه شود.

مصباحی مقدم: مشکل این است که اگر این منابع دو سال پیش به سهامداران و صاحبان سپرده‌ها پرداخت می‌شد، چه مقدار بود؟

چیت‌سازان: هیچ بانکی از مصوبه شورای پول و اعتبار بهره‌مند نشد، بجز یک بانک، آن هم با شرایط خاص. سایر بانک‌ها از این مصوبه استفاده نکرده‌اند و هر زمان که سرمایه‌گذاری فروخته شده، سهم سود قطعی سپرده‌گذاران پرداخت گردیده است.

میرعمادی: در طول یک سال، درآمد و هزینه‌ها در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرند و در نهایت سود یا زیان مشخص می‌شود و پرونده مربوط به آن بسته می‌گردد. در مورد سرمایه‌گذاری‌های بانکی، اگر پیگیری می‌کردیم، می‌توانستیم اطلاعات را به طور جداگانه بررسی کنیم. این موضوع قابل پیگیری است، مشابه سپرده‌های سرمایه‌گذاری خاص که برای پروژه‌های مشخصی تعریف شده‌اند. به عنوان مثال، بنده مبلغی را به شما می‌دهم و در پایان پروژه، که ممکن است سه تا پنج سال طول بکشد، تسویه می‌شود. بنابراین، سالانه یک پرداخت علی‌الحساب داریم و تسویه نهایی نیز در سال آخر انجام می‌شود. اما در مورد سرمایه‌گذاری‌هایی که موضوع بحث است، پول سپرده‌گذاران با یکدیگر و منابع بانک ترکیب می‌شود و به مصارفی که شامل انواع تسهیلات و سرمایه‌گذاری‌هاست، اختصاص می‌یابد. در پایان دوره مالی، سود حاصل شده محاسبه می‌شود و با توجه به پرداخت‌های علی‌الحساب، تسویه نهایی با سپرده‌گذاران انجام می‌شود. به نظر بنده، باید به موضوع دوره مالی در این مباحث توجه ویژه‌ای داشته باشیم.

مصباحی مقدم: به نظر می‌رسد، لازم است این موضوع در جلسات آتی مجدداً مورد بحث قرار گیرد. اجازه دهید با ذکر صلوات بر محمد و آل محمد، جلسه را به پایان برسانیم.